LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaosto
HE 146/2021 vp / Lausuntopyyntö

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostoa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022. Jaosto pyysi Keskusliiton näkemystä siitä, mitä toimia tarvitaan lasten ja nuorten heikentyneen oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen koronan jälkeen.

Esitysluonnoksen keskeiset ehdotukset

Valtion lapsibudjetin perusteella kutakin lasta kohden budjettiin on varattu 130 € enemmän kuin edellisen vuoden talousarvioon. Valtion vuoden 2022 talousarvioesityksen määrärahat lapsi-ikäluokan palveluihin ovat lähes kokonaisuudessaan kasvatuksen ja opetuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden määrärahoja. Myös osa kulttuurin ja taiteen, etsivän nuorisotyön ja nuorten työpajatoiminnan sekä nuorisotyön ja liikunnan ja urheilun järjestötoiminnan rahoituksesta kohdistuu lapsi-ikäluokkaan. Pakolaisten vastaanotosta ja kotoutumisen edistämisestä kunnille maksettavat korvaukset sisältävät lasten kotoutumisen edistämiseen liittyviä kustannuksia. Etuuksien rahoitus on ensisijaisesti sosiaaliturvaan liittyviä tulonsiirtoa.

Pääsääntöisesti lapsiin kohdistuvat määrärahat lisääntyvät vuoden 2021 varsinaisesta talousarviosta. Veikkausvarojen kompensaation pienenemisen vuoksi urheilun ja liikuntakasvatuksen, tieteen, taiteen ja nuorisotyön edistämiseen suunnatut määrärahat kuitenkin vähenevät esityksessä vuodesta 2021. Kompensaation lasku ei kuitenkaan julkisen keskustelun perusteella ole toteutumassa.

Kuntien valtionosuuksien tasoa nostavat jo aiemmin päätetyt kuntien uudet ja laajenevat tehtävät kuten lastensuojelun jälkihuollon laajennus (12 milj. euroa), lastensuojelun henkilöstömitoitus (4,8 milj. euroa) sekä oppilas- ja opiskelijahuolto (8,4 milj. euroa).

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO | CENTRALFÖRBUNDET FÖR BARNSKYDD
Armfeltintie 1, 00150 Helsinki | Armfeltsvägen 1, 00150 Helsingfors
Puhelin/Telefon (09) 329 6011 | toimisto@lskl.fi | www.lskl.fi

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Talousarvioesityksessä on ensimmäistä kertaa tarkasteltu lapsiin kohdistuvia menoja kokonaisuutena (lapsibudjetointi). Lastensuojelun Keskusliitto kiittää hallitusta lämpimästi lapsibudjetoinnin edistämisestä. Lapsibudjetoinnilla tuotetaan tietoa siitä, millainen osuus julkisista varoista kohdennetaan lapsiin sekä siitä, ovatko määrärahat ja niiden kohdentuminen linjassa lapsen oikeuksien sekä lasten hyvinvoinnille asetettujen tavoitteiden kanssa.

Koronakriisi on vaarantanut lapsen oikeuksien toteutumisen – monet ongelmista olivat kuitenkin olemassa jo ennen pandemiaa

Koronapandemia on ollut kriisi lapsen oikeuksille, kasvulle ja kehitykselle niin globaalisti kuin kansallisella tasolla. Kriisi on kohdistunut osaan lapsista merkittävästi voimakkaammin kuin toisiin, lasten etua ei ole päätöksenteossa aina systemaattisesti harkittu eikä lasten ja nuorten oma ääni ole riittävästi kuulunut heitä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Myönteistä on kuitenkin se, että korona-ajasta ja sen vaikutuksista on kerätty ja kerätään varsin runsaasti tietoa ja useita kannatettavia toimenpide-ehdotuksia on jo tehty[1].

Tulevana vuonna koronakriisin hoidossa voidaan toivottavasti siirtyä itse viruksen tuottamien ongelmien hoidosta vaiheittain rajoitustoimien aiheuttaminen ongelmien hoitamiseen. Osa lapsista ja perheistä on joutunut kohtaamaan vaikeuksia, vaikka olisivat välttäneet tartunnan.

Esimerkiksi koulutuksen keskeisimmät haasteet eivät kuitenkaan liity koronakriisiin. Ne liittyvät koulujen ja oppimistulosten eriarvoistumiseen sekä kouluverkon harvenemiseen, jota kouluikää lähestyvät ennätyspienet ikäluokat vain korostavat. Myös esimerkiksi ongelmat mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on seikka, jota sekä lapsi- ja perhetoimijat että nuoret itse ovat useissa eri yhteyksissä tuoneet esiin jo ennen koronakriisiä.

Mitä toimia tarvitaan lasten ja nuorten heikentyneen oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen koronan jälkeen

Koronakriisin haitallisten vaikutusten korjaamisessa päähuomio tulee kiinnittää siihen, että suurimmat vaikeudet kohtasivat jo ennestään heikoimmassa asemassa olevia. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi perheet, joissa vanhemmilla tai lapsilla on terveysongelmia, lastensuojelun asiakkaat ja pienituloiset lapsiperheet, joissa kriisiä pahensi ahdas asuminen ja tietotekniset puutteet.

Lastensuojelun asiakkaiden tuen tarve ja asiakkaiden määrä ovat koronaepidemian vuoksi lisääntyneet. Lastensuojelun Keskusliiton sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman kyselyn[2] tuloksissa tuli näkyväksi, että lastensuojelun asiakasperheiden elämäntilanteet ovat vaikeutuneet ja erityisesti

[1] Ks. esim. Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta; Lapset, nuoret ja koronakriisi: Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi.
[2] Koronan vaikutukset lastensuojeluun. 2020.

mielenterveysongelmat lisääntyneet. Yli 70 prosenttia kyselyyn vastanneista kunnista ja kuntayhtymistä arvioi lastensuojeluperheiden vuorovaikutusongelmien, jaksamattomuuden ja lasten koulunkäyntiin liittyvien ongelmien lisääntyneen. Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että lastensuojeluresurssit tulee turvata siten, että kasvaneeseen palveluntarpeeseen pystytään vastaamaan.

Kriisin vaikutuksissa on ollut myös alueellisia eroja esimerkiksi sen osalta, missä määrin opetusta on jouduttu järjestämään etänä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä ammatillisen koulutuksen opiskelijoihin, joiden opiskelu on erityisen vaikeaa toteuttaa etäopetuksena. Määrärahojen tulee turvata joustavat ja yksilölliset mahdollisuudet myös lykätä valmistumista opintososiaalisten etujen, terveydenhuollon tai opiskelija-asumisen heikentymättä.

Tuoreen kouluterveyskyselyn perusteella lapsilla ja nuorilla on merkittäviä ongelmia päästä tarvitsemiensa mielenterveyspalvelujen piiriin. Kaikilla tulevilla hyvinvointialueilla vähintään neljännes apua tarvitsevista ei saanut apua koulupsykologilta, vaikka olisi sitä tarvinnut. Osuus oli osassa hyvinvointialueista peräti yli 40 %. Kautta maan vaikeudet saada mielenterveyspalveluja olivat suuremmat kuin vuonna 2019.

Lasten ja nuorten psykiatrian erikoissairaanhoidosta on koronakriisin aikana kuultu lukuisia hätähuutoja, että erikoissairaanhoito ei pysty vastaamaan kasvaneeseen palvelutarpeeseen ja toisaalta myös, että erikoissairaanhoitoon ohjautuu huomattavassa määrin lapsia ja nuoria, jotka olisivat autettavissa kevyemmillä, perustason mielenterveyspalveluilla. Erikoissairaanhoidon kuormitusta voidaan keventää tarjoamalla riittävästi matalan kynnyksen mielenterveyspalveluja esimerkiksi oppilas- ja opiskelijahuollon kautta koulujen ja oppilaitosten arjessa. Panostaminen näihin palveluihin olisi sekä lapsen ja nuoren edun mukaista että kustannustehokasta, kun apua olisi saatavissa nopeammin ja se vastaisi tarvetta.

Lastensuojelun Keskusliitto pitääkin erittäin tärkeänä oppilas- ja opiskelijahuollon resurssien turvaamista ja vahvistamista. Kannatettavia, esimerkiksi lisäresursointiin ja henkilöstömitoitukseen liittyviä avauksia on jo, mutta käytännön työhön tulee lasten ja nuorten haasteellisten tilanteiden lisäksi vaikuttamaan pätevien ammattilaisten puute sekä hyvinvointialueiden valmistelu ja niihin siirtyminen. Hyvinvointialueisiin siirtyminen ei saa aiheuttaa oppilas- ja opiskeluhuollon palvelujen saatavuuden tai saavutettavuuden heikkenemistä. Edelleen on varmistettava, että erityistä tukea tarvitsevat lapset saavat kolmiportaisen tuen mukaista tukea koulun arjessa - ei vain paperilla.

Myöskään pandemian aiheuttamia katkoksia perheiden palveluissa ei saa päästää toistumaan siinä vaiheessa, kun merkittävä osa palveluista siirtyy hyvinvointialueiden hoidettavaksi. Sujuva siirtymä olisi tärkeä ilman koronakriisiäkin, nyt se on erityisen tärkeä toteuttaa huolella.

Järjestöt pystyvät reagoimaan kansalaisten muuttuvaan avuntarpeeseen nopeasti ja ketterästi. Siksi Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä, ettei järjestörahoituksen kompensaatio laske. Järjestöjen toiminnan jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden vuoksi on keskeistä, että eduskunnassa löydetään ratkaisut rahoitustason turvaamiseksi myös tulevaisuudessa.

Sekä nuorten vapaa-aikaa että sosiaalisia suhteita on korona-aikana rajoitettu merkittävästi. Lastensuojelun Keskusliitto pitää hyvänä ns. harrastamisen Suomen mallin etenemistä ja sille osoitettua rahoitusta, mutta esittää huolensa rahoituksen riittävyydestä asetettuun tavoitteeseen nähden. Järjestöjen keskuudessa on virinnyt huoli siitä, että Suomen malli tosiallisesti muodostuu lähinnä vähävaraisten lasten toiminnaksi. Koko Suomen malli edellyttäisi eri mittaluokan panostuksia.

Lastensuojelun Keskusliitto haluaa muistuttaa myös korona-ajan vaikutuksista koulujen yhteisölliseen toimintaan, kuten juhliin, tapahtumiin, kummiluokkatoimintaan ja tukioppilastoimintaan. Kouluissa on jo kaksi ikäryhmää vanhempineen, jotka ovat jääneet paitsi tällaisesta yhteisöllisyydestä ja yhteisön rakentamisesta. Yhteisöllisyyden vajaus voi pahimmillaan näkyä koulujen arjessa erilaisina lieveilmiöinä, kuten epäasiallisena käytöksenä tai kiusaamisena, mutta myös laajemmin asuinalueiden turvallisuudessa ja häiriökäyttäytymisessä.

Korona-ajasta ja löydetyistä ratkaisuista voi löytää myös paremman hyvinvoinnin rakennusaineita

Koronakriisin jälkihoidossa on huomioitava myös se, että poikkeusaika etäopetuksineen oli osalle lapsista hyvää aikaa. Osalle myös harrastustoiminnan tauko on ollut positiivinen kokemus[3]. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat lisäksi, että kokemus opettajilta saadusta hyvästä kohtelusta on kehittynyt myönteiseen suuntaan myös korona-aikana[4]. Yksi mahdollinen selitys tulokselle voi olla oppilaiden yksilöllinen huomiointi etäopetuksen aikana. Tämä korostaisi entisestään riittävän resursoinnin ja pienten, yksilöllisen huomioimisen mahdollistavien ryhmäkokojen merkitystä. Koulun toiminnan ja tilojen muokkaaminen saatujen kokemusten perusteella auttaa poikkeusajasta hyötyneitä pitämään kiinni kriisin tuomista hyvistä asioista.

Koronakriisin jälkihoito ei luo pelkästään paineita kasvattaa julkisia menoja, jos kriisin kokemukset digipalveluista osataan hyödyntää. Valtiolla on nyt mahdollisuus edistää lasten hyvinvointia myös työnantajan roolissa ottamalla käyttöön mahdollisimman hyvin monipaikkaisen työn perheystävälliset käytännöt.

[3] Nuorisotutkimusseuran raportin perusteella harrastuksen keskeytymisen kokeneista 29,5 prosenttia koki vaikutuksen erittäin kielteiseksi ja 39,7 prosenttia kielteiseksi, 15,6 prosenttia raportoi harrastusten keskeytymisellä olleen myönteisistä vaikutuksia.
[4] Trendi on ollut nousujohteinen koko mittausajan (2006–2021). Lähde: Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2006–2021.